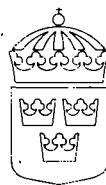

Utrikesutskottets betänkande

1985/86:2

om mänskliga rättigheter, rätten till
självbestämmande m. m. (Afghanistan, Östra
Timor, Iran, Eritrea, sovjetiska judar, kurder)

UU
1985/86:2

Nedanstående motioner behandlar förhållanden i vissa länder, där förekommande konflikter och motsättningar har det gemensamt att grundläggande mänskliga fri- och rättigheter kränks. I några fall berörs även andra, närliggande frågor såsom t. ex. rätten till självbestämmande.

Utskottet har valt att behandla dessa motioner i ett gemensamt betänkande.

I ett första avsnitt (A) lämnas en inledande, allmän redogörelse beträffande de mänskliga rättigheterna, varefter behandlas läget i Iran, judarna i Sovjetunionen samt kurdernas situation.

I ett andra avsnitt (B) behandlas Afghanistan, Östra Timor och Eritrea. Därvid redovisas såväl kampen för nationellt oberoende som situationen beträffande respekten för de mänskliga rättigheterna.

Motionerna

I motion 1984/85:420 av Karin Ahrlund (fp) m. fl. (c, m, s och vpk) yrkande 1 hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om Sveriges agerande för Afghanistan i olika FN-organ.

I motion 1984/85:697 av Sture Korpås m. fl. (c) yrkande 2 hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att Sverige aktivt bör verka för internationella åtgärder som garanterar Afghanistan dess oberoende.

I motion 1984/85:698 av Lars Werner m. fl. (vpk) yrkandena 3 och 6 hemställs

3. att riksdagen som sin mening uttalar att regeringen offentligt bör framföra en protest mot den indonesiska regeringens militära övergrepp och kränkningar av mänskliga rättigheter i Östtimor, Västpapua och Indonesien,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om ställningstagande och arbete i FN för Östtimors rätt till självbestämmande.

I motion 1984/85:976 av Tore Nilsson (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär att Sveriges ekonomiska förbindelser med Iran och dess regering bryts och att aktioner i syfte att främja de mänskliga rättigheterna för Irans folk initieras i FN och andra internationella fora.

I motion 1984/85:1263 av Rune Ångström (fp) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande fred och frihet för det eritreanska folket.

I motion 1984/85:1687 av Bertil Måbrink m. fl. (vpk) hemställs

1. att riksdagen uttalar att Sverige på alla sätt bör stödja motståndet mot Khomeinis regim i Iran,
2. att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag till att handel med varor och tjänster samt industriellt samarbete med Iran begränsas.

I motion 1984/85:1693 av Rune Torwald (c) m. fl. (s, fp och m) hemställs att riksdagen med instämmande i motionens sammanfattning begär att regeringen till Sovjetunionens regering såsom den svenska riksdagens och regeringens gemensamma uppfattning framför redovisade farhågor och synpunkter.

I motion 1984/85:2228 av Oswald Söderqvist m. fl. (vpk) hemställs

1. att riksdagen hos regeringen hemställer om initiativ till att ta upp den kurdiska frågan i FN:s kommission för mänskliga rättigheter,
2. att riksdagen hos regeringen hemställer om åtgärder för att minska handel och annat utbyte med Khomeiniregimen i Iran, så länge den fortsätter sitt förtryck mot kurderna och det egna folket,
3. att riksdagen hos regeringen hemställer om åtgärder mot den form av påtryckningar som turkiska ambassaden gjort när det gäller hemspråksundervisningen i Sverige.

A. Mänskliga rättigheter

Allmänt

Bakgrund

Föreställningen om vissa, individen tillhörande, "oförytterliga rättigheter" kan spåras långt tillbaka i tiden. Då gällde det närmast att gentemot ett enväldigt statsstyre och mot staten själv säkra vad man betecknade som individens naturliga och okränkbara rättigheter: de s. k. mänskliga rättigheterna. I dag betraktas det som självklart i varje demokrati att medborgarna har sådana grundläggande rättigheter som t. ex. yttrandefrihet, åsiktsfrihet, informationsfrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet, föreningsfrihet och religionsfrihet. Det är också statsmaktens skyldighet att garantera medborgarna dessa rättigheter. Som ett uttryck härför har åtskilliga länder, däribland Sverige, inkluderat specifika rättighetskataloger i sina författningar.

Med tillkomsten av organisationer som FN och Europarådet kom skyddet av dylika, grundläggande rättigheter att på allvar regleras även i relationerna mellan staterna. Utgångspunkten var därvid en strävan att etablera internationell samverkan för att skapa och utveckla respekt inom *alla* rättsordningar för vissa allmänna satsar som kommit att betraktas som fundamentala i en demokrati eller rättsstat. Numera föreligger ett stort antal internationella deklarationer och konventioner inriktade på skydd och främjande av mänskliga rättigheter i hela världen. En fyllig redovisning av existerande

folkrättsliga instrument på detta område har lämnats i utskottets betänkanden UU 1982/83:1 och UU 1982/83:21. I dessa behandlas bl. a. FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, 1966 års konventioner om medborgerliga och politiska rättigheter resp. om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter samt den granskningsfunktion som utövas av FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna. På det europeiska planet redovisas Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, jämte tilläggsprotokoll, liksom det maskineri som skall övervaka efterlevnaden i medlemsstaterna av denna konvention: kommissionen resp. den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna.

För Sveriges del har det traditionellt varit en angelägen uppgift att söka främja respekten för och medverka till ett starkt internationellt skydd av dessa rättigheter. Det ingår som en central del i vår utrikespolitik med starkt stöd av en bred och engagerad opinion.

I FN:s stadga beskrivs skyddet av de mänskliga rättigheterna som en gemensam angelägenhet för medlemsstaterna, och det kan därför inte vara en stats ensak hur den behandlar sina medborgare eller andra människor som befinner sig på dess territorium. Att kritisera andra stater för brott mot eller bristande respekt för mänskliga rättigheter kan sålunda enligt svensk uppfattning aldrig betraktas som otillåten inblandning i ländernas inre angelägenheter.

Utskottet

Arbetet för de mänskliga rättigheterna är ett led i arbetet för internationell fred. Det är också ett uttryck för staternas skyldigheter mot individen och individens rättigheter gentemot statsmakten.

Det är därför en positiv utveckling att detta problemkomplex tagit en alltmer central plats i den internationella verksamheten. Samtidigt måste dock konstateras att kränkningarna av de mänskliga rättigheterna dessvärre fortsätter i en förfärande omfattning världen över. I den senaste årsrapporten från Amnesty International upptas inte mindre än 123 stater där kränkningar mot grundläggande fri- och rättigheter förekommit. Även om det i flera av dessa länder rör sig om enstaka och ibland måhända juridiskt oklara fall är det uppenbart att det i ett stort antal stater förekommer omfattande och svåra brott mot människans rättigheter. Inte sällan rör det sig om förtryck som bedrivs eller uppmuntras av de egna myndigheterna eller utan motåtgärder tolereras av dem. I några stater har förföljelse, diskriminering och omänsklig behandling t. o. m. upphöjts till allmän lag.

Det ankommer naturligtvis i första hand på varje regering och varje stat att själv tillse att de mänskliga rättigheterna respekteras på dess eget territorium. Men som framgått fullgör många stater inte denna uppgift, beroende på bristande förmåga eller bristande vilja. I vissa länder kränks de mänskliga rättigheterna systematiskt.

Utskottet anser att den internationella opinionsbildningen i dessa fall är särskilt betydelsefull och delar sålunda den principiella uppfattning som kommer till uttryck i motionerna.

Genom medlemskap i FN och anslutning till FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna eller till internationella konventioner har alla stater en skyldighet att respektera och främja mänskliga rättigheter. Inom FN-systemet intar härvid kommissionen för de mänskliga rättigheterna en central roll, även om politiska hänsyn och gruppsolidaritet från tid till annan kunnat innebära svårigheter – eller t. o. m. totalt blockerat möjligheterna – att ta upp konkreta fall. Kommissionen sammanträder under sex veckor i början av varje år. Sverige är för närvarande inte medlem av kommissionen men deltar aktivt som observatör. Senare under våren diskuteras frågor om mänskliga rättigheter även i ECOSOC och under hösten i FN:s generalförsamling och dess tredje utskott. Sverige deltar regelmässigt i dessa debatter. Regeringen har därvid ofta tagit upp missförhållanden i enskilda länder såsom, t. ex. Chile, El Salvador, Iran, Afghanistan och Sydafrika. Sverige spelar därtill en pådrivande roll vad gäller normsystemet för de mänskliga rättigheterna. Som exempel kan nämnas den nyligen antagna tortyrkonventionen, vilken bygger på ett svenskt initiativ.

Inget tvivel kan således råda om Sveriges engagemang och aktiva arbete till skydd för och främjandet av de mänskliga rättigheterna i internationella sammanhang.

Utskottet har för sin del vid upprepade tillfällen understrukt att det framstår både som en rätt och en plikt att reagera när de mänskliga rättigheterna kränks och att sådana brott skall granskas och uppmärksammas varhelst de förekommer. Dessa rättigheter är en internationell angelägenhet. Regeringarna har sålunda att stå till svars, inte bara inför de egna folken utan inför hela världssopinionen.

Iran

Bakgrund

Med hänsyn till situationen för de mänskliga rättigheterna i Iran krävs i motion 976 att Sverige bryter de ekonomiska förbindelserna med detta land och initierar aktioner i bl. a. FN så att läget för det iranska folket förbättras. I motion 1687 yrkas att Sverige på alla sätt stöder motståndet mot Khomeinis regim och att handeln liksom det industriella samarbetet med Iran begränsas. I motion 2228, slutligen, hemställs i yrkande 2 om åtgärder för att minska handel och annat utbyte med Iran så länge förtrycket mot kurderna och det egna folket fortsätter.

Sveriges handel med Iran har minskat kraftigt under senare år. Siffrorna för den svenska exporten första halvåret 1985 visar på en nedgång med 70 % jämfört med motsvarande period närmast föregående år. Även importen har sjunkit, främst beroende på att svensk införsel av råolja från Iran numera nästan upphört.

Vad gäller de mänskliga rättigheterna i Iran har rapporter från bl. a. FN och Amnesty International visat på fortsatt förekomst av massavrättningar, ofta efter summariska rättegångar. Under förra året fick Amnesty kännedom om drygt 650 verkställda dödsdomar, vilket skulle innebära att mera än 6 000 personer avrättats sedan revolutionen 1979. Det verkliga antalet torde dock

ligga avsevärt högre. Rapporterna vittnar också om tortyr, frihetsberövanden på godtyckliga grunder samt över huvud taget grym, omänsklig och förnedrande behandling av fängslade personer. Förföljelserna av religiöst oliktankande fortsätter.

Ordföranden i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna utsåg i slutet av 1984 en särskild representant, venezolanen Andrés Aguilar, med uppgift att granska situationen i Iran. Denne har, delvis på grund av bristande samarbetsvilja från de iranska myndigheternas sida, hittills endast kunnat lägga fram en preliminär rapport. Sverige har i sina inlägg inför kommissionen och i ECOSOC beklagat detta och förordat att en ny, mer omfattande rapport framläggs när ärendet behandlas vid FN:s generalförsamlings session i höst.

Utskottet

Den bristande respekten i Iran för grundläggande mänskliga fri- och rättigheter inger fortsatt djup oro. Det finns därför anledning att mycket noga följa utvecklingen; i detta sammanhang är den granskning som sker i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna av stort intresse.

Sverige har välkomnat beslutet att utse en särskild rapportör om Iran, vars mandat för övrigt nyligen förlängts. Sverige har också understrukt det angelägna i att Irans regering fullt ut samarbetar med denne. Utskottet konstaterar vidare att situationen för de mänskliga rättigheterna i Iran inom kort för första gången kommer att diskuteras även i FN:s generalförsamling.

Utskottet har anledning utgå från att den svenska regeringen liksom hittills, med kraft hävdar den i tidigare nämnda konventioner fastlagda synen på mänskliga rättigheter såväl bilateralt som i internationella fora och på sätt som i övrigt befinnes lämpliga.

Vad gäller de ekonomiska förbindelserna med Iran har frågan om ensidiga bojkottåtgärder på handelsområdet behandlats av utskottet vid flera tillfällen. Det har då erinrats om den principiella svenska inställningen att inte införa sanktioner med mindre sådana beslutats av FN:s säkerhetsråd – fallet Sydafrika utgör härvid ett undantag på grund av sin unika karaktär.

Endast beslut av säkerhetsrådet kan upphäva de åtaganden om en fri handel som Sverige och andra länder iklätt sig genom sin anslutning till GATT. Därtill kommer att bara sådana åtgärder som vunnit stor anslutning har utsikter att bli verkningsfulla.

Med hänvisning till det anförda avstyrks motionerna 976, 1687 samt yrkande 2 i motion 2228.

Judarna i Sovjetunionen

Bakgrund

I motion 1693 beskrivs situationen för de sovjetiska judarna; bl. a. berörs svårigheterna för dem som önskar emigrera. Motionärerna uppger att det antal som årligen tillåts utvandra numera sjunkit till endast ca 1 000 från en högsta siffra 1979 på 51 000 personer, detta trots att det är dokumenterat att

minst ytterligare 380 000 önskar lämna landet. Motionärerna lämnar därtill en rad exempel på diskriminerande åtgärder mot de sovjetiska judarna och varnar för passivitet hos omvärlden i ett läge då antisemitiska aktiviteter på nytt tolereras och sanktioneras i Sovjetunionen. Mot bakgrund av innehållet i bl. a. FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna och Helsingfordokumentet samt Sveriges traditionella inställning som försvarare av grundläggande fri- och rättigheter bör regeringen, anser motionärerna, till Sovjetunionens regering framföra uppfattningen att gränserna bör öppnas för de judar som önskar blir repatrierade till sitt eget land Israel. För dem som önskar kvarstanna i Sovjetunionen bör all diskriminering undanröjas och utövandet av den judiska kulturen och religionen där underlättas.

På sovjetisk sida förnekas all förekomst av diskriminering. Den mer detaljerade information som står till buds härrör från internationella judiska organisationer och emigranter från Sovjetunionen men också från andra källor. Enligt dessa har utvandringen starkt försvårats under senare år genom bl. a. byråkratiska hinder, trakasserier och ibland även rättsliga åtgärder. I Sovjetunionen finns inga judiska skolor; böcker om judisk kultur eller historia saknas praktiskt taget helt. Endast ett sextiotal synagogor finns numera i landet, varav ett litet fåtal har verksamma rabbiner. Judar förvägras möjlighet till religiös utbildning liksom publicering av religiösa böcker eller tidskrifter. Studier i hebreiska är i praktiken stängda för judar, och tillträde över huvud taget till högre utbildning försvåras för denna kategori.

Europarådets parlamentariska församling har nyligen presenterat en rapport, där de sovjetiska myndigheternas behandling av den judiska minoriteten i Sovjetunionen uppmärksammas och kritiserar. Rapporten bekräftar i stor utsträckning ovan relaterade uppgifter om diskriminering. Vidare fastslås att emigrationen starkt försvårats och att åtskilliga som försökt eller velat lämna landet trakasserats på olika sätt.

Den svenska regeringen har under senare tid i flera anföranden tagit upp de sovjetiska judarnas situation, senast i Helsingfors vid 10-årsjubileet av ESK-dokumentets undertecknande och i det svenska inlägget vid ESK-mötet om mänskliga rättigheter i Ottawa i början av sommaren. Frågan om utvandring berördes därvid speciellt liksom den bristande respekten för slutdokumentets stadganden om trosfrihet. Regeringens syn på förhållandena för de sovjetiska judarna har också framgått av utrikesministerns svar på riksdagsfrågor som rört enskilda fall.

Utskottet

Rätten till personlig rörelsefrihet finns klart definierad i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. I dess artikel 13 p. 2 stadgas sålunda, att "envar har rätt att lämna varje land, inbegripet sitt eget, och att återvända till sitt eget land". I 1966 års konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, vilken utarbetas inom FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna, återfinns motsvarande bestämmelse i artikel 12.

I slutdokumentet 1975 från Konferensen om säkerhet och samarbete i Europa förbinder sig de deltagande staterna bl. a. att respektera mänskliga rättigheter och grundläggande friheter, däri inbegripet tanke-, samvets-,

religions- och trosfrihet, för alla utan åtskillnad med hänsyn till ras, kön, språk eller religion. Staterna förbinder sig även att uppfylla sina förpliktelser enligt internationella deklarationer och överenskommelser på detta område, däribland ovannämnda konvention.

Ikke desto mindre förvägras alltjämt i vissa anslutna länder medborgarna dylika grundläggande fri- och rättigheter. Ett exempel härpå är just de restriktioner som tillämpas beträffande judisk utvandring. Som påpekats i det svenska inlägget vid ESK-mötet i Ottawa, är det därvid inte bara så, att utresetillstånd vägras, utan många av de sökande avskedas från sina arbeten eller utestängs från akademiska institutioner.

Sådana för den enskilda individen diskriminerande och förnedrande förhållanden är enligt utskottets mening givetvis helt oacceptabla. Stater som anslutit sig till överenskommelser rörande bl. a. praktisk tillämpning av de mänskliga rättigheterna har självfallet ett ansvar att också leva upp till gjorda åtaganden. Försummelser bör med kraft påtalas oavsett var och av vem de skett. Detta är i linje med den svenska huvudprincip om skydd och respekt för mänskliga rättigheter som tidigare relaterats.

Utskottet delar uppfattningen att sovjetiska myndigheter på olika sätt försvårar eller ibland t. o. m. omöjliggör för den judiska minoriteten att utöva sitt religiösa och kulturella liv och begränsar dess möjligheter att utvandra. Utskottet utgår från att regeringen också fortsättningsvis i lämpligt sammanhang ger uttryck för den djupa oro häröver som finns i Sverige och påtalar avsteg från internationellt överenskomna principer.

Motion 1693 får därmed anses besvarad.

Kurdernas situation

Bakgrund

I yrkande 1 i motion 2228 begärs att riksdagen hos regeringen hemställer om initiativ till att ta upp den kurdiska frågan i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna. I yrkande 3 i samma motion hemställs om åtgärder mot den form av påtryckningar som turkiska ambassaden gjort vad gäller hemspråkundervisningen i Sverige.

Kurdernas traditionella hemland är geografiskt fördelat mellan fem stater: Turkiet, Iran, Irak, Syrien och Sovjetunionen. Därutöver finns i området en kurdisk befolkningsminoritet i Libanon. Någon egentlig samlad kurdisk självständighetsrörelse har aldrig funnits. I stället förekommer ett stort antal organisationer och grupperingar med olika politisk grundsyn och skiftande politiska och/eller kulturella krav på sina program. Kurderna har vidare i stor utsträckning assimilerats i de länder där de bor.

Kurdernas situation har under senare år många gånger varit föremål för riksdagens behandling i form av bl. a. frågor, interpellationer och motioner. Utskottet har för sin del de senaste fyra riksmötena haft anledning behandla detta ämne, varvid relativt utförligt redogjorts för kurdernas förhållanden i de länder där de i dag huvudsakligen bor (jfr UU 1980/81:11, UU 1981/82:7, UU 1982/83:4 och UU 1983/84:12). Även yrkandet att den kurdiska frågan skall drivas i FN har därvid övervägts av utskottet.

Motionärerna tar också upp frågan om hemspråksundervisning för kurdiska barn. Genom den s. k. hemspråksreformen 1977 (prop. 1975/76:118) blev kommunen skyldig anordna hemspråksundervisning för invandrarbarn i grundskolan och gymnasieskolan om föräldrarna så önskar. För förskolans del finns ingen lagstadgad skyldighet utan hemspråksträning beslutas självständigt av varje kommun, som också väljer själv i vilka former denna skall ske. I femton kommuner ges för närvarande möjlighet till hemspråksträning i kurdiska i förskolan.

Utskottet

Även om förhållandena för den kurdiska minoriteten har växlat från tid till annan och situationen är långtifrån densamma i de olika länderna torde ändå allmänt kunna konstateras att de ofta förnekats rätten att ge uttryck åt sin nationella särart. I några länder har förekommit direkta förföljelser och diskriminerande behandling av kurderna som etnisk minoritet.

Vad gäller spörsmålet huruvida FN skulle kunna engageras, måste understrykas att avgörande härvidlag alltid är det stöd som kan uppbådas från medlemsländerna. Inte minst mot bakgrund av de förhållanden som ovan relaterats har det varit svårt att väcka en bredare internationell opinion till stöd för kurdernas sak.

Förutsättningen av stöd från medlemsländerna gäller också möjligheten att få upp ärendet till behandling i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna.

Det rådande politiska läget i regionen försämrar givetvis ytterligare betingelserna för att den kurdiska frågan skulle komma att behandlas i FN-sammanhang. Utskottet delar emellertid uppfattningen att det kan finnas anledning påminna den internationella opinionen om de förföljelser som äger rum mot kurder och andra etniska eller kulturella minoriteter. Som framgått av detta betänkande är det också utskottets ståndpunkt att den internationella uppmärksamheten bör inriktas på att främja respekten generellt för grundläggande mänskliga rättigheter i de enskilda länder där förtryck pågår. Vilka kanaler eller fora på det internationella planet som därvid bäst lämpar sig att utnyttja bör dock avgöras av regeringen i varje särskilt fall.

Med hänvisning till vad som sålunda anförts avstyrker utskottet yrkande 1 i motion 2228.

Frågan om hemspråksträning i kurdiska i svenska förskolor och den turkiska ambassadens agerande har närmare behandlats i ett frågesvar av utrikesministern den 15 februari 1985. Av detta framgår att gällande bestämmelser redovisats av utrikesdepartementet för den turkiska ambassaden, varmed diskussionen för svensk del varit avslutad. Utskottet finner ingen anledning att därutöver kommentera saken.

Yrkande 3 i motion 2228 avstyrks härmed.

Med frågan om de mänskliga rättigheterna sammanhänger en annan av de viktigaste principerna i FN:s stadga, nämligen *rätten till självbestämmande*.

I 1970 års förklaring om folkrättsliga principer rörande vänskapliga förbindelser och samarbete mellan stater i enlighet med FN:s stadga definieras denna rätt sålunda, att varje folk har rätt att fritt och utan yttre inblandning bestämma över sina politiska förhållanden och fullfölja sin ekonomiska, sociala och kulturella utveckling.

Detta förutsätter nationellt självbestämmande i enlighet med folkrättens stadganden.

Principen om självbestämmande åberopas ofta även i samband med skyddet för de mänskliga rättigheterna eller såsom tillhörande problemkomplexet kring kolonialsystemets avskaffande.

De motioner som behandlas nedan ger exempel på sådana olika fall. Vad gäller Afghanistan rör det sig om ett klart folkrättsstridigt handlande mot landets rätt till oberoende, självbestämmande och självstyre. I fråga om Östra Timor och Eritrea handlar det om situationer som uppkommit i samband med avkolonisering och därför har andra utgångspunkter.

Afghanistan

Bakgrund

I motion 420 framhålls bl. a. svårigheterna att erhålla och sammanställa information om förhållandena i Afghanistan vad gäller befolkningens situation och den interna flyktingsituationen där. Motionärerna förespråkar svenska initiativ i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna och i FN:s olika fackorgan för att påyrka grundläggande information från dessas sida samt för att uttrycka svensk oro inför situationen i Afghanistan. Som exempel på sådana fackorgan m. m. nämns UNICEF, WHO, FAO och UNESCO. Genom att driva Afghanistanfrågan inte bara i tal i FN:s generalförsamling utan också i berörda FN-organ skulle Sverige kunna bidra till den internationella opinionsbildning som är oundgängligen nödvändig för att Afghanistan åter skall bli ett fritt land, anser motionärerna.

Läget i Afghanistan står sedan flera år på FN:s generalförsamlings dagordning. I första hand har diskussionen gällt det afghanska folkets rätt till *självbestämmande*. Sverige har aktivt deltagit i denna debatt och stött de resolutioner som med växande majoritet antagits varje år. Resolutionerna har haft som huvudkrav att de utländska trupperna skall dras bort och det afghanska folket självt få tillfälle att bestämma sitt styrelseskick utan inblandning utifrån.

Förutom frågan om självbestämmande har numera också situationen för *de mänskliga rättigheterna* i Afghanistan uppmärksamats i FN. Kommissionen för de mänskliga rättigheterna har tillsatt en särskild rapportör om Afghanistan med uppgift att, bl. a. i samarbete med fackorganen, insamla fakta och redovisa dessa till kommissionens årliga möte. Rapportören, österrikaren Felix Ermacora, framlade i mars ett sådant dokument, vari bl. a.

pekades på urskillningslös bombning av civilbefolkningen och svåra effekter på infrastrukturen. Rapportören konstaterade vidare att ca 4 miljoner afghaner – eller motsvarande en tredjedel av landets befolkning – flytt till grannländerna huvudsakligen till följd av situationen för de mänskliga rättigheterna efter statskuppen i slutet av 1970-talet och de fortgående striderna sedan dess. Rapporten och den resolution som kommissionen antagit kommer upp till behandling i FN:s generalförsamling i höst, vilket blir första gången som även de mänskliga rättigheterna i Afghanistan diskuteras där.

Vad gäller fackorganens verksamhet i Afghanistan kan först konstateras, att denna för närvarande ligger nästan helt nere, främst beroende på säkerhetssituationen i landet. Den lilla aktivitet som förekommer är koncentrerad till huvudstaden och dess närmaste omgivningar.

Vidare må nämnas, att det inom FN:s fackorgan m. m. på många håll finns en strävan att så långt som möjligt söka undvika att utrikespolitiska konfliktfrågor förhindrar arbete inom organens egentliga verksamhetsområde. Detta gäller bl. a. de i motionen nämnda UNICEF, FAO, WHO och UNESCO, där hittills mera ingående politiska diskussioner om Afghanistanfrågan kunnat undvikas. Annorlunda är förhållandet med UNDP, där Afghanistan-debatten vid UNDP:s organisatoriska möte i februari ledde till att dagordningen inte kunde godkännas och hela mötet så småningom måste ajourneras.

Själva situationen i Afghanistan synes knappast ha undergått några avgörande förändringar under det senaste året vare sig militärt eller politiskt. Stridsaktiviteten rapporteras ha följt mönstret från tidigare år och sålunda varit högre under våren och sommaren, särskilt kring de större städerna. Enligt västliga källor skall de sovjetiska styrkorna numera uppgå till ca 120 000 man. Kabulregeringens stridskrafter har enligt samma källor fortsatt att förlora i styrka och effektivitet; de uppskattas nu till ca 30 000 man. I början av sommaren genomfördes en större offensiv av huvudsakligen sovjetisk militär i Kunardalen i östra Afghanistan och därefter har förekommit omfattande strider med stora förluster på bägge sidor framförallt i Paktiaprovinnsen sydöst om Kabul. FN:s generalsekreterares särskilde representant, Diego Cordovez, har fortsatt att föra samtal med Afghanistan och Pakistan om bl. a. de rekommendationer som framförts i FN:s resolutioner; senaste samtalsomgången ägde rum i juni. Sovjetunionen hålls informerad om dessa samtal, motståndsrörelserna har inte rätt att delta.

Civilbefolkningen har kommit att alltmer drabbas av striderna och i krigets spår har även följt omfattande brott mot de mänskliga rättigheterna. Amnesty International har fortlöpande erhållit rapporter om bl. a. tortyr och misshandel av fångar. Kabulregeringens fortsatta vägran att tillåta internationella observatörer och att samarbeta med FN gör det dock svårt att få en helt säker bild av situationen. Inte heller Internationella rödakors-kommittén har tillträdde till Afghanistan på de villkor som kommittén regelmässigt ställer upp för sitt arbete.

Sverige stöder den verksamhet som bedrivs av FN:s flyktingkommissarie och olika frivilligorganisationer, däribland Svenska Afghanistankommittén,

för att hjälpa flyktingarna och de för kriget mest utsatta grupperna. De svenska bidragen har hittills uppgått till 80 milj. kr. Regeringen har därutöver nyligen fattat beslut om bidrag med ytterligare 10 milj. kr.

UU 1985/86:2

Utskottet

Den sovjetiska ockupationen av Afghanistan innebär ett övergrepp på ett litet, alliansfritt lands suveränitet. Den väpnade aggressionen utgör ett allvarligt brott mot de grundläggande reglerna för internationella förbindelser och måste enligt utskottets mening följaktligen skarpt fördömas. En fortsatt engagerad internationell opinion vad gäller utvecklingen i Afghanistan är givetvis av största betydelse.

Vad gäller olika frågors behandling inom FN-systemet är det emellertid sedan många år en svensk huvudlinje att så långt möjligt söka vidmakthålla arbetsfördelningen mellan FN:s olika organ och undvika att politiska konfliktfrågor försvårar arbetet inom deras egentliga ansvarsområde. Om FN-organ i ökande utsträckning ägnar sig åt att samla in och vidarebefordra information i opinionsskapande syfte beträffande Afghanistan skulle detta säkerligen möta betydande motstånd från bl. a. Kabulregeringen. Ytterst kunde detta leda till att FN:s humanitära verksamhet i Afghanistan försvårades eller helt omöjliggjordes. Bortsett från detta torde det också vara svårt att införskaffa och sprida information som inte godkänns av värdlandet, dvs. regeringen i Kabul. Allmänt gäller som bekant i FN-systemet att endast verksamhet som godkänns av värdlandet kan bedrivas i medlemsstaterna.

Denna begränsning gäller dock inte generalförsamlingen som forum för internationell opinionsbildning och inte heller FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna.

I detta sammanhang vill utskottet understryka, att den opinionsbildande effekten hos en årligen återkommande debatt i generalförsamlingen och där, med ökande majoritet, antagna resolutioner i Afghanistanfrågan inte bör underskattas. Varje år har ett allt större antal länder, även från tredje världen, varit medförslagsställare till resolutionerna, i vilka bl. a. upprepats kraven på tillbakadragande av utländska trupper och understrukits vikten av en politisk lösning.

Den svenska regeringens inställning har klart redovisats i dessa debatter. Sverige har starkt fördömt den sovjetiska militära invasionen och erinrat om att de ständiga medlemmarna i säkerhetsrådet anförtröts ett särskilt ansvar för att upprätthålla stadgans principer om internationell fred och säkerhet. Den sovjetiska militära taktiken med urskillningslös bombning innebärande oerhört lidande för civilbefolkningen har påtalats.

Sveriges inställning redovisades åter den 24 september i år i FN:s generaldebatt. Utrikesministern berörde därvid även den rapport till FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna som uppmärksammat kränkningarna av dessa rättigheter i Afghanistan och erinrat om det afghanska folkets mångåriga umbäranden. Sverige hade redan tidigare vid kommissionens möte i januari och i ECOSOC i våras kommenterat rapporten och bl. a. beklagat den bristande samarbetsviljan hos Kabulregeringen. Sverige har också välkomnat den resolution som kommissionen antagit. I denna

anmanas de afghanska myndigheterna att upphöra med de allvarliga och utbredda brotten mot grundläggande mänskliga rättigheter och i synnerhet det militära förtrycket mot civilbefolkningen.

Sverige har upprepade gånger klart och otvetydigt givit uttryck åt sin uppfattning, såväl i fråga om rätten till självbestämmande för det afghanska folket som beträffande situationen för de mänskliga rättigheterna. Utskottet finner det angeläget att regeringen också fortsättningsvis kraftfullt framför dessa åsikter.

Utskottet, som delar den ovan framförda principiella uppfattningen om arbetsfördelningen inom FN och det önskvärda i att FN:s olika organ så långt möjligt kan fortsätta sin verksamhet oberoende av politiska konfliktfrågor, anser vidare att det svenska agerandet inom FN i Afghanistanfrågan liksom hittills huvudsakligen bör ske i generalförsamlingen och FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna. Yrkande 1 i motion 420 och yrkande 2 i motion 697 får därmed anses besvarade.

Östra Timor m. m.

Bakgrund

I motion 698 skildras bl. a. Indonesiens politiska och ekonomiska utveckling, den indonesiska invasionen av Östra Timor 1975 och den därpå följande händelseutvecklingen, samt lämnas en kort beskrivning av förhållandena i Irian Jaya (Västpapua). Motionärerna yrkar på svenska protester mot den indonesiska regeringens kränkningar av de mänskliga rättigheterna och kräver ett ändrat svenskt ställningstagande i FN beträffande Östra Timor.

Situationen i Östra Timor med sina många olika aspekter har vid flera tillfällen varit föremål för utskottets behandling. Omständigheterna kring den indonesiska ockupationen 1975 och utvecklingen därefter har sålunda tämligen ingående beskrivits i betänkandena UU 1981/82:19 och UU 1982/83:8, varvid även den svenska principiella inställningen till Östra Timor relaterats. Sveriges möjligheter att lämna humanitärt bistånd till den nödlidande befolkningen på ön har senast redovisats i betänkandet UU 1984/85:12. Frågan om utförsel av krigsmateriel till Indonesien har behandlats i betänkandet UU 1984/85:13.

Trots att väpnat motstånd fortfarande förekommer är den tidigare portugisiska kolonin Östra Timor numera i realiteten fast anknuten till Indonesien. Motståndsrörelsen FRETILIN:s militära styrka är föremål för varierande uppskattningar men brukar anges till mellan 500 och 700 man. Allt fler länder – däribland de större västmakterna och länderna i regionen – har erkänt Indonesiens överhöghet över området.

I FN:s generalförsamling var Östra Timor senast föremål för behandling hösten 1982. Stödet för de årligen återkommande resolutionerna i ämnet hade då gradvis urholkats till endast fyra rösters övervikt.

I den 1982 antagna resolutionen uppdrogs åt FN:s generalsekreterare att inleda konsultationer med alla direkt berörda parter i syfte att söka nå en lösning. Sverige lade ned sin röst vid voteringen om denna resolution; skälen härför har närmare redovisats i ovannämnda betänkande UU 1982/83:8.

Sedan generalsekreteraren erhöill sitt uppdrag har ärendet inte funnits med på generalförsamlingens dagordning av hänsyn till de pågående konsultationerna; detta är också fallet i höst.

Generalsekreteraren framlade i september 1985 en lägesrapport. Av denna framgår att Indonesien och Portugal, som ett resultat av generalsekreterarens kontakter, enats om att inleda vissa substanssamtal i frågan. I ett senare skede avses samtalen mer beröra frågan i dess helhet i syfte att underlätta en internationellt acceptabel lösning.

I rapporten understryker generalsekreteraren i övrigt den humanitära situationen som sin för närvarande mest angelägna uppgift och informerar om sina kontakter med de indonesiska myndigheterna beträffande tillträde till området i ökad utsträckning för att bedöma och verifiera situationen. I rapporten redogörs också för vissa projekt som UNICEF bedriver i Östra Timor i samarbete med indonesiska röda korset, samt för Internationella röda korsets verksamhet där. Den senare inkluderar besök på ett antal platser där östtimoreser hålls i fängsligt förvar.

Amnesty International har under flera år ägnat förhållandena i Östra Timor särskild uppmärksamhet. Skildringar av tortyr, försvinnanden och andra övergrepp mot civilbefolkningen har redovisats. Större delen av dessa övergrepp förefaller ha ägt rum under tiden före 1980, främst åren 1976–1977. Även därefter har emellertid rapporterats fall av allvarliga kränkningar.

Motionen berör i korthet också situationen i Irian Jaya som är den västra delen av ön Nya Guinea. Detta område har en yta av ungefär Sveriges storlek och ca 1,2 miljoner invånare. Irian Jaya betraktas som en integrerad del av Indonesien; inga territoriella anspråk föreligger exempelvis från grannlandet Papua Nya Guinea, som omfattar öns östra del. Mot bakgrund av problemen med överbefolkning i vissa delar av landet (främst Java, Bali och Madura) har den indonesiska regeringen omfattande planer på folkflyttningar till Irian Jaya. För den löpande 5-årsplanen är målet inemot 700 000 personer. Hittills skall ca 60 000 ha omplacerats till ön.

Den lokala motståndsrörelsens – Organisationen för ett fritt Papua (OPM) – styrka och verksamhet är svårt att få någon säker uppfattning om. Enligt vissa uppgifter skulle det röra sig om en kärntrupp av ca 200 aktiva personer, vilka utför mycket begränsade aktioner. I samband med oroligheter i januari 1984 och rykten om förestående sammandrabbningar mellan OPM och indonesisk militär flydde inemot 11 000 människor till Papua Nya Guinea. Några tusen av dessa har sedermera återvänt.

Utskottet

Såsom åtskilliga gånger redovisats – senast i ett frågesvar i riksdagen den 11 januari 1985 av utrikeshandelsministern – har den svenska regeringen aldrig godtagit Indonesiens annektering av Östra Timor. Sverige har i FN och i andra sammanhang fördömt den indonesiska invasionen och krävt självbestämmanderätt för Östra Timors folk, som i fria val skall få avgöra områdets ställning och styrelseskick. Detta har också framförts direkt till den indonesiska regeringen. Utskottet utgår från att regeringen även i fortsätt-

ningen, i FN och i andra sammanhang, följer utvecklingen i Östra Timor liksom i fråga om övergrepp mot mänskliga rättigheter i Indonesien. UU 1985/86:2

Mot bakgrund härav avstyrks yrkande 3 i motion 698.

Vad gäller Sveriges ställningstagande i FN beträffande Östra Timor konstaterar utskottet endast att eftersom ärendet inte heller i år blir föremål för någon behandling i generalförsamlingen, utskottet för närvarande saknar anledning att uttala sig i frågan om omröstning.

Yrkande 6 i motion 698 avstyrks därmed.

Eritrea

Bakgrund

Motion 1263 behandlar kriget i Eritrea, vilket pågått i två decennier och vållat befolkningen stort lidande. Det är därför av stor betydelse, anser motionären, att kriget bringas att upphöra och det eritreanska folket får möjlighet att ta ställning till sin egen framtid. Sverige bör i FN och andra internationella organ aktivt verka för detta.

Konflikten om Eritrea är av gammalt datum. Fram till andra världskriget var området en italiensk koloni. Vid världskrigets slut kunde segrarmakterna inte enas om vilken ställning Eritrea skulle få utan frågan hänsköts till FN. Generalförsamlingen beslöt 1950 att Eritrea skulle ingå som en självstyrande enhet i en federation med Etiopien. Frågan har sedan 1952 inte ytterligare behandlats i FN.

Under tiden fram till 1962 ökade Etiopien gradvis sitt inflytande i Eritrea. Sistnämnda år integrerades området helt med Etiopien som dess fjortonde provins.

Befrielseörelser har varit aktiva i Eritrea sedan början av 1960-talet, dvs. som en följd av den etiopiska centraliseringspolitiken. Strider mellan å ena sidan befrielseörelserna, som önskar självständighet för området, och regeringsstyrkorna å den andra har sålunda pågått i drygt tjugo år. Ingendera parten förefaller ha tillräcklig styrka för att vinna kriget militärt. En stor del av landsbygden står enligt uppgift under kontroll av befrielseörelserna medan de större städerna behärskas av regeringstrupperna.

Utskottet

Kriget i Eritrea har under lång tid orsakat befolkningen stort lidande. Sverige har vid flera tillfällen framfört sin oro över läget och uppmanat den etiopiska regeringen att göra allt för att finna en fredlig lösning på konflikten.

Samtidigt måste konstateras, att frågan inte behandlats i FN på över trettio år och inte heller varit föremål för direkt ställningstagande i den regionala afrikanska organisationen OAU. Den etiopiska regeringen betraktar Eritreakonflikten som en rent intern angelägenhet.

Mot denna bakgrund torde det vara utomordentligt svårt för ett utomstående land som Sverige att driva ärendet i FN eller ens få stöd för inskrivning därav på generalförsamlingens dagordning. Initiativ i FN:s generalförsamling utan utsikter till framgång kan härvid, enligt utskottets mening, snarast

riskera att skada den sak man velat gagna.

UU 1985/86:2

Utskottet delar i stor utsträckning den oro som kommer till uttryck i motionen beträffande läget i Eritrea, detta inte minst med hänsyn till möjligheterna för bistandsverksamheten att nå fram till den svårt nödlidande befolkningen. Utskottet finner det därför angeläget att situationen i Eritrea följs mycket noga. Frågan om en fredlig utveckling och därmed skyddet för de mänskliga rättigheterna bör – trots de svårigheter som föreligger – på olika sätt aktualiseras i internationella sammanhang när så befinns möjligt och lämpligt.

Motion 1263 får därmed anses besvarad.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *Sveriges ekonomiska förbindelser med Iran m. m.*
att riksdagen avslår motion 1984/85:976, motion 1984/85:1687 yrkandena 1 och 2 samt motion 1984/85:2228 yrkande 2,

2. beträffande *de sovjetiska judarna*
att riksdagen förklarar motion 1984/85:1693 besvarad med vad utskottet anfört,

3. beträffande *kurdernas situation*
att riksdagen avslår motion 1984/85:2228 yrkande 1,

4. beträffande *hemspråksundervisning*
att riksdagen avslår motion 1984/85:2228 yrkande 3,

5. beträffande *Sveriges agerande för Afghanistan i olika FN-organ m. m.*

att riksdagen förklarar motion 1984/85:420 yrkande 1 och motion 1984/85:697 yrkande 2 besvarade med vad utskottet anfört,

6. beträffande *situationen i Östra Timor m. m.*
att riksdagen avslår motion 1984/85:698 yrkande 3,

7. beträffande *Sveriges ställningstagande i FN avseende Östra Timor*
att riksdagen avslår motion 1984/85:698 yrkande 6,

8. beträffande *situationen i Eritrea*
att riksdagen förklarar motion 1984/85:1263 besvarad med vad utskottet anfört.

Stockholm den 14 november 1985

På utrikesutskottets vägnar

Stig Alemyr

Närvarande: Stig Alemyr (s), Karin Söder (c), Sture Ericson (s), Axel Andersson (s), Bengt Silfverstrand (s), Rune Ångström (fp), Sten Sture Paterson (m), Gunnel Jonäng (c), Bertil Måbrink (vpk), Anita Bråkenhielm (m), Viola Furubjelke (s), Maria Leissner (fp), Gunnar Hökmark (m), Birger Rosqvist (s) och Melker Strand (s).

1. Kurdernas situation

Bertil Måbrink (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 8 börjar med "Vilka kanaler" och slutar med "i motion 2228" bort ha följande lydelse:

Som ett led i detta arbete anser utskottet att den svenska regeringen aktivt bör arbeta för att övervinna de svårigheter som finns för att aktualisera kurdernas rättigheter. Det kan göras genom kontakter inom FN-systemet och på andra sätt som regeringen finner lämpligt.

Yrkande 1 i motion 2228 tillstyrks därmed.

dels att utskottets hemställan i moment 3 bort ha följande lydelse:

3. beträffande *kurdernas situation*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:2228 yrkande 1 ger regeringen till känna vad utskottet anför.

2. Östra Timor

Bertil Måbrink (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 14 som börjar: "Vad gäller" och slutar "avstyrks därmed" bort ha följande lydelse:

Eftersom Sverige aldrig godtagit Indonesiens annektering av Östra Timor bör den svenska regeringen i linje med detta inom FN arbeta för att frågan på nytt tas upp till behandling. Vid förnyade omröstningar bör Sverige återgå till att stödja Östra Timor i stället för att lägga ned sin röst på det sätt som skett vid de senaste omröstningarna.

Yrkande 6 i motion 698 tillstyrks därmed.

dels att utskottets hemställan i moment 7 bort ha följande lydelse:

7. beträffande *Sveriges ställningstagande i FN avseende Östra Timor*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:698 yrkande 6 ger regeringen till känna vad utskottet anför.

Särskilt yttrande

Betänkandets utformning

Sten Sture Paterson, Anita Bråkenhielm och Gunnar Hökmark (alla m) anför:

Den sovjetiska invasionen av och fortgående krigföringen i Afghanistan är ett övergrepp mot folkrättens krav på respekt för nationers självbestämmande och för gränsers okränkbarhet.

Utskottet har valt att behandla denna fråga tillsammans med dels diktaturers förtryck av etniska minoriteter och egna medborgares fri- och rättigheter, dels kränkningar av mänskliga rättigheter och frihetskrav, som i vissa länder följt i avkoloniseringens spår.

Vi finner detta olyckligt. Större klarhet och överskådlighet hade kunnat uppnås om frågan om kränkning av de mänskliga rättigheterna och den kränkning av det nationella oberoendet, som kriget mot Afghanistan innebär, hade behandlats var för sig.

UU 1985/86:2

